

Hogyan kamatozik?

Idestova egy középiskolás diáknak is magától értetődő: amikor reggelente a munkás bemegy a gyárba, korántsem csak munkarejét használja munkapadja, gépe mellett, hanem szaktudását, különböző készségeit, tapasztalatait, ismereteit is. Azaz nemcsak a kezével, hanem a fejével is dolgozik. S mindaz az érték, amelyet létrehoz, egyre nagyobb mértékben szellemi fölkészültségétől függ.

Csak hogy egy valamire való művezető is jól tudja, ha valamelyik munkatársa befejezi mondjuk a középiskolát, munkája nem lesz rögzített értékesebb, mint társaié, akik esetleg csak nyolc általánost végeztek. Sokkal inkább gondol arra, hogy az illető érettségivel a zsebében nagyobb anyagi igényeket támaszt, esetleg főiskolára, egyetemre akar menni, tehát hosszú távon nemigen lehet számítani rá.

A művezetővel nehéz vitatkozni, mert csakugyan nem biztos, hogy az a munka, amelynek elvégzése a dolguk, alaposabb képzettséget igényel-e. Nincs kizárva, hogy adott esetben a szorgalommal is tökéletesen pótolni lehet a nagyobb tudást. Olykor pedig akár egyszerű fizikai erővel.

Összhangban van ezzel a hazai jövőtervezők előrebecslése: Magyarországon az ezredfordulóig létesülő új munkahelyek közül mindössze minden ötödik lesz szellemi munkásé, a többi fizikai dolgozóé. Igaz, az idézett arány meglehetősen optimista, ugyanis, hogy az új munkahelyek túlnyomó részében aligha lennének képesek olyan emberek becsülettel helytállni, akik szakmailag nem fölkészültebbek, mint mai, vagy főleg tegnapi társaik. A különbséget persze nehéz kimutatni. Am sok más mellett az is jelzi: szinte nem múlik el nap, hogy a sajtó, a rádió, a televízió ne adna hírt új gépek, gépsorok üzembe helyezéséről, gyárak milliárdokba kerülő rekonstrukciójáról. S a kiöregedő termelőberendezések szükség szerű kicseréléséből nem nehéz kiolvasni a hozzájuk kapcsolódó elavult szaktudás fölfriútlásának, megújításának igényét.

Mit sem változtat ezen az oly gyakori értetlenség: a művezető magatartását a legtöbb esetben nem országos távlatok, hanem napi szükségletek szabják meg. Aki magasabbra törekszik, annak vállalnia kell az okos szembeszegülést; vállalnia kell, hogy megpróbálja megértetni azt, ami esetenként csöppet sem magától értetődő.

A képzettségnek tudniillik korántsem csupán a közvetlen munkavégzés során érezhető a haszna.

A művelt munkás szellemiségének kisugárzása szinte fölbecsülhetetlenül értékes. Légtörtemtő, emberformáló hatása képes akár egy egész munkahelyi közösség gondolkozásmódját befolyásolni. Hiszen aligha szükséges bizonygatni, hogy aki szakmailag-műszakilag gazdagítja ismereteit, annak előbb-utóbb egész gondolatvilága átförmálódik, véleményalkotása, eligazodó képessége, ítékezési módja, értelmezési készsége árnyaltabbá, kifinomultabbá válik. S főleg fogékonyabb lesz az első pillanatban nem nyilvánvaló, a főlészín alatt lappangó igazságok fölfedezése-fölismerése iránt. Némi túlzással: minden egyes ember szellemi kibontakozása előbb-utóbb megsokszorozódik; minden egyes ember tudásának gyarapodása elvileg megkönnyíti, s egyúttal valószínűbbé is teszi a szűkebb-tá-

gabb környezetében élők szellemi kiteljesedését.

Fűződik-e érdeke ehhez a folyamathoz a munkahelynek? Van-e belőle valamilyen haszna?

Elvileg könnyű igent mondani. Gyakorlatilag azonban nem. A munkáséletmódról alkotott fölfogás, a munkás-világszemlélet magasabb szintre emelése nem a munkahely dolga. Vagy legalábbis nagyjából nem az ő feladata. Ezt akkor sem lehet tagadni, ha elfogadjuk: a munka minősége az élet minőségét is alapvetően befolyásolja. Alacsony minőségű munka nemcsak gazdaságilag, hanem szellemileg is alacsony színvonalú étellel jár együtt. Az egyik fölemelkedése tehát elképzelhetetlen a másiké nélkül.

A mi társadalmi rendünk azonban a termelőüzemet nem kizárólag a benne végezhető munka alapján ítéli meg. Nálunk a gyárat tudniillik nemcsak az árutermelés színhelyének tekintik, éppúgy, mint a munkást sem csupán termelőszköznek. A gyár, a munkahely közérzetet, életfölfogást, világszemléletet is „termel”. Mégpedig egyáltalán nem mellesleg, mintegy az áru melléktermékeként. Hiszen a társadalmi haladás szempontjából csöppet sem elhanyagolható azoknak a hatásoknak a szövevénye, amelyek a munkapadok mellett érik-alakítják a munkásság szellemi arculatát. Nem mindegy például, hogy a szóban forgó hatások körébe tartozik-e a szüntelen ismeretszerzés, a világ változásaival való állandó lépéstartás. Nem mindegy, hogy ezeknek a tulajdonságoknak van-e köztük az egyes ember boldogulásához, befolyásolják-e vagy sem előrehaladását, társadalmi megbecsülését.

Mostanában gyakran kerül szóba az egészséges munkahelyi légkör, még gyakrabban az üzemi demokrácia. Vele kapcsolatban elsősorban a kellő tájékozottság fontosságát szokás emlegetni. E nélkül ugyanis a munkás érdemben nem képes beleszólni az üzemi dolgába. Talán tapintatosság, talán szemérmesség az oka: hallgatás övezi azt is, ami alighanem a legfontosabbak egyike. Kellőképpen föl nem készült, alacsony szinten gondolkodó, bizonyultabb problémák között eligazodni képtelen ember mit sem tud kezdeni az üzemi demokrácia nyújtotta lehetőségekkel.

Ilyenkor érzik fölöslegesnek egy-egy üzemi irányítói a tájékoztatásba fektetett munkájukat, hiszen nincs semmi új. A munkások ugyan tudomásul vették, amit közöltek velük, de nem tudnak mihez kezdeni vele. „Nem vagyunk képesek megosztani velük gondjainkat” — sopánkodnak a vezetők, többnyire nem nyilván, hiszen ilyet a nyilvánosság előtt nemigen illik mondani.

Tulajdonképpen igazuk van. De ebbe semmiképp sem szabad beletródnia. Az üzemi demokrácia megteremtését, erősödését nem lehet csakis a tájékoztatástól várni. Igaz, jóval fogasabb feladat okosabb gondolkozásra, aktívabb értékítéletre készíteni az embert, mint csupán tényeket közölni vele. Sokkal nehezebb szüntelen ismeretgyarapításra ösztönözni, állandó szellemi lépéstartásra sarkallni, mint olyannak elfogadni, amilyen. S még nehezebb kialakítani szellemi kiteljesedésének ésszerű helyi hasznosítását.

Am a mi korunkban rendkívül sok múlik azon: beéri-e a társadalom a munkás munkarejével, vagy számot tart vele párosuló szellemi erejére is.

VESZPRÉMI MIKLÓS

PAPP GYÖRGY: SIRÁLYOK A TISZÁN

Betűvállalatok

Idézet egy vizsgálati jegyzőkönyvből: „... gyöngye a szeme, változó a vérnyomása és gerincfájdalmak gyötrik, föltehetően erős mézlerakódás képződött a gerincén. Ennek is következménye, hogy gerincoszlopá mind ferdébb lett, szinte már púpos volt, bár ezt nagy akaraterővel leplezni igyekezett.” Nem, ez a „diagnózis” valóban nem orvostól származik. Részlet Rákosné Ács Klára pszichografológus véleményéből — Martinovics Ignárról. Hogy honnan lehet tudni ma az 1794-es magyar jakobinus mozgalom vezéről, hogy ingadozott-e a vérnyomása és volt-e púpjá? Az írásából. Mi garantálja a dolog hitelét? A pszichografológus itthon és külföldön elismert szakértelme; egyéb vizsgálati eredményeinek egybevetése már ismert történettudományi tényekkel — mely összehasonlítások okot-jogot adnak, hogy a történetkutatás új forrástudományaként számoljunk a pszichografológiával; végül: bár Martinovics púpjáról egyetlen kortársi följegyzés sem szól, a csontvázat azonosító 1919-es kiadványban az antropológus azt írta: „Martinovics nem tartotta testét valami nagyon feszesen, amire a kivégzést ábrázoló egykorú vízfestményeken látható mellképeiből is következtethetünk.”

Mindezekről pedig — és még sok más rendkívül érdekes vizsgálati részletről, valamint az új forrástudomány mibenlétéről és hasznáról — a neves történetésznek, Benda Kálmánnak, a Történettudományi Intézet főmunkatársának tanulmánya tájékoztat, amely a Levéltári Közleményekben jelent meg. A történetész természetesen nem elsősorban Martinovics testtartása érdekelte, amikor a pszichografológus véleményét kérte. Hanem magyarázatot remélt: miért, hogy a jakobinusok vezéralakja olyannyira méltatlanul viselkedett bírálói előtt? A rejtély kulcsa a fenti mondatok folytatása: „Kezdetből meglevő belső feszültsége egyre fokozódott, s ezzel egyidőben idegállapota gyorsan romlott. 1793-beli írásain már kiütözik öröklött terheltsége, s megjelennek az örültségre valló, egyre erősödő jelek, a fölmenői között bizonyára kellett egy örültnek lennie...”

A részletek persze önkényesen kiszakított mondatok az írásszakértői véleményből, amelyet egészében is csak megfelelő kritikával széles körű történettudományi ismeretek birtokában lehet felhasználni. A példa talán mégis érzékelteti, hogy mire is jó a pszichografológia: segítségével közelebb lehet férközni múltak „nagy embereinek” egyéniségéhez; megismerhetők olyan jellemvonások, jellemalakító élettelények, amelyekről semmi más módon nem szerezhetünk már tudomást.

És mire jó a történetésznek, ha tudja például; Báthory Zsigmond, a 16 évesen merészen új

politikát kezdeményező, majd Erdélyt a teljes anarchiába taszító fejedelem 23 esztendő korában rádöbben, „hogy férfiereje cserbenhagyta”; vagy: „a csejtei rém”, Báthory Erzsébet nem konstrukciós per áldozata, hanem valóban szadista, „gonosz és kártékony volt”, egy józan Lucrecia Borgia, akinek eleve dekadens lényén fiatalkori szerelmi családás után uralkodott el a szadista gonoszság.

Benda Kálmán 3 éve megírt előadó a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola történettudományi tanszékén.

Természetesen nem arról van szó, hogy a valóságosnál nagyobb szerepet tulajdonítanánk az egyénnek a történelemben. A társadalom változásait, a történelmi fejlődést ugyanúgy törvényszerűségek szabják meg, mint a természetét. De egyáltalán nem hanyagolható el az egyén szerepe abban, hogy a történelem törvényszerű menetében milyen módon, hogyan zajlanak az események. Különösen, ha ez a személyiség uralkodó helyzetben volt, függték tőle bizonyos dolgok, mint például háborúk indítása, politikai döntések időzítése stb. Most, amikor úgy tűnik, a grafológia valóban tudományává érett, a legújabb irodalom tudományosan is körülhatárolta a pszichikai jelenségek írásban való vizuatükröződésének törvényszerűségeit, meg kell próbálnunk a történetírásban eddig ismeretlen jelenségek okainak felderítésére — a pszichografológia segítségével is.

Bár sokoldalúan igazolható, hogy valóban új tudományág szolgálja a kutatást, Benda Kálmán mégis hangsúlyosan mondta: próbálkozásokról van szó.

Korántsem dől még el, meddig lehet, meddig érdemes alkalmazni a grafológiát. Irodalomok szintén dolgoztak már a módszerrel, de sokan nem hisznek a dologban. En még egyszer sem csalódtam. Bocskai Istvánról tudjuk hogy iskolákat nem végzett, és ami abban a korban szinte hihetetlen, latinul nem tudott. A szabadságharc menete viszont abszolút világos fejű vezetőre vall Ács Klára, aki természetesen nem tudta, kinek a kézírása van előtte, elmondta többek között, hogy rendkívül tehetséges, politikailag tisztán látó, de iskolázatlan személyről van szó. A mindenki által ismert Rab Ráby börtönbeli leveleiből kiderítette, hogy a kellemetlen körülmények ellenére is boldog volt, valószínűleg szerelmes. Később egyéb iratokból kiderült, hogy eljárást folytattak a börtönőr lánya ellen, mert összefűrt a levelet az egyik rabbal. A példákat, vagy bizonyítékokat sokáig sorolhatnám.

A „példák” nem véletlenül a felsoroltak: Benda Kálmán első nagy munkája a Bocskai Istvánról írt monográfia, ma tananyag az egyetemeken. Szekfű Gyula tanítványa, a hajdani Eötvös-kollégista tíz évet szentelt mun-

kásságából a magyar jakobinus mozgalom történetének kutatására, iratanyagát három kötetben adta közre. Másik fő kutatási területe a Rákóczi-szabadságharc. Sajtó alá rendezte Ráday Pálnak, Rákóczi kancellárjának iratait, a két kötet után hamarosan megjelenik a szabadságharc diplomáciai és külpolitikai történetének dokumentumait tartalmazó harmadik. Számos tanulmánya született a szabadságharc külföldi kapcsolatairól, megjelentette Rákóczi portai követének naplóját is. Köpeczi Bélával közösen állítják össze a fejedelem és XIV. Lajos diplomáciai kapcsolatainak okmánytárát, amely eddig jórészt ismeretlen, párizsi levéltárakban fellelt francia nyelvű anyaggal gazdagítja a tudományt. Az utóbbi években Benda Kálmán a magyar országgyűlések történetét kutatja. Az 1607—1608-as országgyűlés iratait két kötetben adják ki. Folytatása lesz ez annak a nagy akadémiai vállalkozásnak, amelyben 1910-ig tízenkét kötet jelent meg Magyar Országgyűlési Emlékek címmel. Legutóbbi művelődéstörténeti tárgyú tanulmányt publikált a Valóságban.

A felvilágosodás témakörében rendezett mátrafüredi nemzetközi történetészkonferenciák programjába illeszkedik a kelet-közép-európai paraszti művelődés kutatása, amelynek egyik irányítója vagyok. Eddig a Dunántúltra vonatkozóan végeztem vizsgálatakat: Mária Terézia-korabeli összeírások alapján az írni tudás mértékét kutattam, illetve az iskolapolitikának a paraszti műveltségre gyakorolt hatását. Vizsgálódásaim eredményei alapján igazán értem már Csokonai kérdését: „Hát csak kanásznak termett / A somogyi paraszt?” Míg Sopron megye valószínűleg országosan vezet, községi előlőrőnek mintegy 45 százaléka tudott írni, Somogy az utolsó között volt, két százalékkal. Sajnos, igen keveset tudunk még egykori mezővárosaink életéről, műveltségéről és iskoláiról, ami pedig rendkívül fontos lenne, hiszen az itteni paraszti lakosság részben a nálunk hiányzó polgárságot jelentette.

Hároméves oktatói munkája alapján milyennek látja Benda Kálmán a kutatói utánpótlás helyzetét, és általában a fiatalok történettudományhoz való viszonyát?

— Nagy örömmel tanítok, mert úgy velem, a kutatómunka önmagában nem sokat ér, ha eredményeit nem tudja az ember közkinccsá tenni, átadni. Ami a tapasztalataimat illeti: kisebb a fiatalok tárgyi tudása, mint korábban, és mint elvárhatnánk. De fölkészültebbek a nagy történelmi folyamatok ismeretében, az összefüggések megértésében. Az utánpótlás? A magyar történelem kutatásában a latin és a német nyelvtudás elengedhetetlen. En még nyolc évig tanultam, heti öt órában latint, középiskolásként. Ez ma már nem megy. Az érdeklődés pedig, ami kétségtelenül megvan a fiatalokban régebbi korok iránt is, önmagában nem mindig elég a komoly munkához.

SÜLYOK ERZSÉBET